

EDUSKUNNAN
YMPÄRISTÖVALIOKUNTA

Helsingissä

24 päivänä tammikuuta 1995

Lausunto n:o 17

Sosiaali- ja terveystoimikunnalle

Eduskunta on lähettäessään 9 päivänä tammikuuta 1995 hallituksen esityksen n:o 349 sosiaali- ja terveystoimikuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi samalla määrännyt, että ympäristövaliokunnan on annettava asiasta lausuntonsa sosiaali- ja terveystoimikunnalle.

Asian johdosta ovat valiokunnassa olleet kuultavina ylitarkastaja Veli-Mikko Niemi sosiaali- ja terveystoimistöstä, ylitarkastaja Tuija Talsi ympäristöministeriöstä, jaostopäällikkö Esa Nikunen vesi- ja ympäristöhallituksesta, dosentti Gunnel Carlberg ympäristöneuvostosta sekä Ympäristö ja kehitys -järjestön valtuuttamana Pekka Salminen.

Hallituksen esitys

Esityksen tavoitteena on edistää geeniteknikan turvallista käyttöä ja kehittymistä eettisesti hyväksyttävällä tavalla sekä ehkäistä geeniteknikan käytöstä ympäristölle ja ihmisen terveydelle mahdollisesti aiheutuvia haittoja.

Esityksessä on otettu huomioon geeniteknikkaa koskevat Euroopan yhteisöjen (EY) direktiivit. Ne ovat osa Euroopan talousalueesta tehtyä sopimusta (ETA-sopimus) ja ne on saatettava voimaan Suomen lainsäädännössä ETA-sopimukseen sisältyvän varauksen mukaisesti 1 päivästä tammikuuta 1995 alkaen.

Esitys koskee geeniteknikalla muunneltujen organismien käyttöä ja valmistamista suljetussa tilassa sekä geeniteknikalla muunneltujen organismien tarkoituksellista levittämistä ympäristöön.

Geeniteknikan käytön valvonta perustuisi ilmoitusjärjestelmään sekä jälkivalvontaan. Keskeisenä viranomaisena toimisi geeniteknikan lautakunta, joka olisi sosiaali- ja terveystoimistön yhteydessä.

Geeniteknikkalain mukainen ohjaus ja val-

vonta yleisesti ja erityisesti terveyteen liittyvissä kysymyksissä kuuluisi sosiaali- ja terveystoimistölle. Ympäristöministeriö ohjaisi ja valvoisi yleisesti lain noudattamista geeniteknikalla muunneltujen organismien käytöstä aiheutuvien ympäristöhaittojen ehkäisemiseksi ja torjumiseksi.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun se on hyväksytty ja vahvistettu. Lain soveltamisesta on tarkoitettu tarkemmin säätää asetuksella ja määrätä ministeriöiden päätöksillä.

Valiokunnan kannanotot

Lainsäädännön tarve

Suomesta on puuttunut tähän saakka geeniteknikkaa koskeva lainsäädäntö. Geeniteknikan tutkimus ja sovellukset ovat kuitenkin viime vuosina lisääntyneet voimakkaasti sekä Suomessa että muissa maissa. On odotettavissa, että kehityssuunta jatkuu ja geeniteknikan käyttö tulee yhä merkityksellisemmäksi ja sovellusalat monipuolistuvat entisestään. Kun geeniteknistä toimintaa ja sen mahdollisesti aiheuttamia ympäristö- ja terveysriskejä ei voida valvoa eikä torjua riittävästi ilman asianmukaista lainsäädäntöä, pitää ympäristövaliokunta lain säätämistä tarpeellisenä.

Geeniteknikkalaki on tarpeen myös ETA-sopimukseen ja EU-jäsenyys sopimukseen sisältyvien asiaa koskevien direktiivien toimeenpanemiseksi. EU:n direktiivit koskevat geneettisesti muunneltujen mikro-organismien käyttöä suljetuissa tiloissa (90/219/ETY) ja geneettisesti muunneltujen organismien tarkoituksellista levittämistä ympäristöön (90/220/ETY). Jälkimmäinen direktiivi on ympäristönsuojelun kannalta merkittävämpi.

Geenitekniiikan ympäristöriskeistä

Geenitekniiikalla voidaan aiheuttaa eliöiden perimään muutoksia, joita ei luonnossa tiedetä tapahtuvan. Tästä syystä geenitekniiikalla muunneltujen eliöiden levittäminen ympäristöön sisältää paitsi myönteisiä mahdollisuuksia myös merkittäviä riskejä.

Yleisesti pidetään todennäköisenä, että geenitekniiikalla muunnelluilla eliöillä tehtävien kenttäkokeiden määrä kasvaa lähivuosina nopeasti. Geenimuokattujen organismien leviäminen ympäristöön tulee näin ollen jatkuvasti lisääntymään. Hallituksen esityksessä ympäristöriskien arviointi on kuitenkin jäänyt ylimalkaiseksi.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan on vaikeaa arvioida, mitkä geneettisesti muunnellut organismit aiheuttavat tai voivat aiheuttaa ongelmia ympäristössä. Erityisesti jos eliö on ympäristössä kestävä tai se kykenee siirtämään geneettistä materiaalia muihin organismeihin, olisi ekologinen riski kyettävä arvioimaan luotettavasti.

Geneettisesti muunneltujen organismien haitallisia ekologisia vaikutuksia voivat esimerkiksi olla uusien tuholaisten syntyminen, olemassa olevien tuholaisten geneettinen muuntuminen siirtogeneenisten organismien avulla, vahingot muille kuin aiotuille kohderyhmille, kemiallisten yhdisteiden puutteellinen pilkkoutuminen ja myrkyllisten sivuvaikutusten syntyminen aineenvaihdunnassa, biotottisten yhteisöjen vaurioituminen, haitalliset vaikutukset ekosysteemin toimintoihin tai arvokkaiden biologisten resurssien häviäminen. Nämä ympäristövaikutukset voivat olla välittömiä tai pitkällä aikajänteellä vaikuttavia.

Hallituksen esityksessä todetaan: ”Hyväksyttävän riskitason määrittäminen voi geenitekniiikan sovellutuksissa olla ongelmallista ja vaatia perusteellista eettistä arviointia hyödyistä ja haitoista. Geenitekniiikan riskit ovat edelleen teoreettisia; yhtään onnettomuutta ei ole sattunut.”

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan geeniteknologian historiassa on tapahtunut joitakin onnettomuuksia. Esimerkiksi japanilainen yhtiö tehosti geenitekniiikalla vuonna 1989 luontais-tuotteena myytävän aminohappovalmisteen valmistusmenetelmää, jolloin lopputuotteeseen syntyi myrkyllisiä sivutuotteita (ns. L-tryptofaanitapaus). Useita kymmeniä ihmisiä kuoli ja tuhansia sairastui.

Geenitekniiikan hyötyjen ja haittojen eettinen arviointi onkin ympäristövaliokunnan mielestä oleellisen tärkeää. Eettisestä näkökulmasta

esille nousevat paitsi ympäristöriskit myös muun muassa eläinten hyvinvointia ja eläimiin liittyvää geeniteknologian hyväksyttävää käyttöä koskevat kysymykset, geenitekniiikan soveltaminen elintarvikkeisiin ja kehitysmaiden asema.

Hallituksen esitys ja geenitekniiikan arvolähtökohdat

Hallituksen esityksen yleisperustelujen mukaan geenitekniiikan käytön eettisen hyväksyttävyyden tulisi perustua mahdollisimman laajalle ja perusteelliselle julkiselle keskustelulle. Ympäristövaliokunnan kuulemat asiantuntijat arvioivat, ettei kansalaisilla ole tällä hetkellä riittäviä valmiuksia osallistua geenitekniiikan hyödyntämistä koskevaan arvokeskusteluun. Siksi on tärkeää, että uudella lainsäädännöllä parannettaisiin julkisen keskustelun edellytyksiä. Ympäristövaliokunnan mielestä lakiesitys on tässä suhteessa puutteellinen.

Lakiehdotuksen keskeisenä periaatteena on perustellusti riskinarviointiperiaate. Keskeisesti tätä tehtävää hoitaisi geenitekniiikan lautakunta.

Lautakunnasta on tarkoitus tehdä suppea, 7-jäseninen toimielin. Lautakunnalle antaisivat lausuntoja asetuksella erikseen määrättävät asiantuntijaviranomaiset ja tarvittaessa muutkin valtion viranomaiset. Lautakunnan tehtävänä olisi sille tehtyjen ilmoitusten pohjalta hyväksyä geenitekniiikalla muunneltujen organismien tutkimus- ja kehittämiskokeet sekä geenitekniiikalla muunneltuja organismeja sisältävien tuotteiden markkinoille luovuttaminen. Hyväksymispäätökset olisi tehtävä asetuksella säädettävässä määräajassa.

Kun lautakunnan käsittelyssä riskinarviointi on tapauskohtaista, kun käsittelyyn saattaa liittyä liikesalaisuuksia ja kun käsittelyajat tullevat olemaan lyhyitä, on ympäristövaliokunnan arviointi mukaan varsin kyseenalaista, voidaanko lautakuntakäsittelyssä eettisiin näkökohtiin kiinnittää riittävästi huomiota. Lautakunnan käsittely ei myöskään luo riittäviä edellytyksiä julkiselle keskustelulle.

Hallituksen esityksen pohjana olevassa biotekniikkakomitean mietinnössä ehdotettiin muodostettavaksi lautakunnan lisäksi laaja-alaisempi biotekniikan neuvottelukunta. Neuvottelukunnalla olisi ollut keskeinen asema nimenomaan eettisten näkökohtien korostajana. Hallituksen esitykseen sisältyvään lakiehdotukseen biotekniikan neuvottelukuntaa koskevia säännöksiä ei ole otettu.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan sosiaali- ja terveysministeriöllä on kuitenkin mahdollisuus nykyisen käytännön mukaisesti asettaa neuvottelukunta edelleen. Neuvottelukunnan asettamisen varmistamiseksi ympäristövaliokunta esittää sosiaalivaliokunnalle,

että se joko mietinnössään edellyttää biotekniikan neuvottelukunnan asettamista tai ottaa asiaa koskevat säännökset käsiteltävänä olevaan lakiin.

Ympäristövaliokunta pitää tärkeänä, että biotekniikan neuvottelukunta olisi myös sellainen toimielin, joka antaisi lautakunnalle lausuntoja. Erityisen tärkeää tämä olisi silloin, kun eettiset ongelmat korostuvat. Biotekniikan neuvottelukunnan tehtävänä tulisi olla myös tiedottaa geenitekniikan mahdollisuuksista, riskeistä ja eettisistä kysymyksistä.

Geenitekniikan lautakunnan osalta ympäristövaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, että lautakunnassa saattaa samoin kuin tällä hetkellä torjunta-ainelautakunnassakin esiintyä ristiriitaisia näkemyksiä. Ympäristövaliokunta katsoo, että ristiriitaisissa tapauksissa tulisi pääsääntöisesti toimia varovaisuusperiaatteen mukaisesti ja antaa suuri paino kriittisille näkökohdille.

Myös geenitekniikan lautakunnan päätöksistä tulisi tiedottaa siinä laajuudessa kuin lain salassapitosäännökset antavat siihen mahdollisuuden. Ympäristövaliokunta esittää sosiaalivaliokunnalle,

että se tässä yhteydessä harkitsee myös, olisiko salassapitovelvollisuutta koskevaa lakiehdotuksen 32 §:ää muutettava siten, ettei salassapidettävänä tietoina pidettäisi laitosten, menetelmien, organismien ja tuotteiden kuvausta siinä laajuudessa, jossa tieto on oleellista ympäristö- ja terveysvaikutusten ja riskien julkista arviointia varten.

Eräitä muita kysymyksiä

Lain soveltamisala. Lakiehdotuksen 2 §:n 4 momentin mukaan laki ei koske ihmisen perintö-

aineksen muuntamista geenitekniikalla lääketieteellisistä syistä. Muussa tarkoituksessa tapahtuva ihmisperimän muuntelu kuuluisi siten ilmeisesti lain soveltamisalaan.

Ympäristövaliokunta katsoo, että nyt käsiteltävällä lakiehdotuksella ei tule lainkaan säännellä ihmisperimän muuntamista. Valiokunta edellyttää, että asiasta säädetään erillisellä lailla.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan lakiehdotuksen soveltumisalaan kuuluisi myös geenitekniikan käyttö sotilaallisessa tarkoituksessa. Sotilaallinen käyttö on biotekniikan vaarallisimpia alueita. Asiaa ei ole kuitenkaan lainkaan käsitelty hallituksen esityksessä.

Ympäristövaliokunta katsoo, että biotekniikan sotilaallisen käytön tulee olla sääntelyn piirissä.

Jätehuolto. Geneettisesti muunneltuja organismeja tai niiden osia sisältävä jäte saattaa myös aiheuttaa terveys- ja ympäristöriskejä, jos se leviää ympäristöön. Tästä syystä ympäristövaliokunta esittää sosiaalivaliokunnalle,

että se mietinnössään edellyttää selvitetäväksi, olisiko ja missä laajuudessa geneettisesti muunneltuja organismeja tai niiden osia sisältävä jäte luokiteltava ongelmajätteeksi.

Kuluttajansuoja. Ympäristövaliokunnan mielestä kuluttajilla tulisi olla mahdollisuus niin halutessaan välttää geenitekniologian avulla valmistettuja tuotteita. Tämän toteuttamiseksi valiokunta esittää sosiaalivaliokunnalle vielä,

että se mietinnössään edellyttää selvitetäväksi, voitaisiinko tuotteiden pakkausmerkintöjä koskevia säännöksiä uudistaa siten, että geenitekniikan käyttö kävisi niistä ilmi.

Edellä olevan perusteella ympäristövaliokunta esittää kunnioittavasti sosiaalivaliokunnalle lausuntonaan,

että se mietintöönsä laatiessaan ottaisi huomioon, mitä tässä lausunnossa on esitetty.

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Seppänen, varapuheenjohtaja Vanhanen, jäsenet Biaudet, Ihämäki, Kankaanniemi, Karhunen, Kautto,

Korkeaoja, Kuuskoski, Markkula, Myller, Rask, J. Roos ja Virrankoski sekä varajäsenet Aula (osittain) ja Viljamaa.

